

ÂTIF MEHMED BEY

(1850-1898)

Türk hukuk âlimi.

Ulemâdan olan büyük dedesi Kuyucaklı Abdurrahman Efendi'ye nisbetle Kuyucaklızâde diye tanınmıştır. Dedesi İstanbul Kadısı Mehmed Âtîf Efendi, babası Mısır mollası Abdurrahman Nâfiz Efendi, annesi de Sadrazam Çelebi Mustafa Paşa ve Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'nin ahfadından Şerife Libâbe Hanım'dır. İstanbul'da doğdu. Gerek baba gerekse anne tarafından birçok âlimin yetiştirdiği bir aileye mensup olan Âtîf Bey, Bezmiâlem Vâlide Sultan Rüşdiyesi'nde okudu. Zekâ ve kabiliyetiyle dikkatleri çekti. Menlikli Hoca Ahmed Efendi'den Araçça öğrenerek icâzet aldı. Ardından gittiği Mısır'da meşhur âlim Şeyh İbrâhim es-Sekkâ'dan (ö. 1881) tefsir ve hadis tahsil etti. Daha sonra İstanbul'a döndü. Sahn-ı Semân ve Dârülhadis dahil olmak üzere birçok medresede müderrislik yaptı. Bilâd-ı hamse, Haremeyn ve İstanbul pâyelerini elde etti. Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye âzalığı, Mekteb-i Nüvâb Müdürlüğü askerî kassâmlığı, İ'lâmât-ı Şer'iyye mümeyyizliği, Evkaf müfettişliği ve on yıl Evkâf-ı Hümâyün meclis başkanlığı yaptı. Doğum yeri olan İstanbul'da vefat etti ve Süleymaniye Camii hazîresine defnedildi.

İlmi, zekâsı ve ahlâkıyla herkesin takdirini kazanan Âtîf Mehmed Bey, özellikle Hanefî fıkhdaki ihtisası yanında kıraat ilmine, Arap ve Fars edebiyatlarına da vâkıftı. Bazı gazelleri, tarih manzumeleri ve kasideleri de vardır. En önemli eseri *Mecelle*'ye yaptığı şerhtir. *Mecelle*'yi baştan "Kitâbü's-Şirket" in sonlarına kadar şerhettiği bu eseri Fetvâhane'de incelenerek takdirle kabul edilmiş ve ilki 1311 (1893) yılında olmak üzere İstanbul'da defalarca basılmıştır (bk. Özege, III, 1043-1044). "Kitâbü's-Şirket" in son kısımları Âtîf Bey'in talebelerinden Bekir Sâmi Efendi tarafından tamamlanmıştır. Diğer eserleri ise *Arazi Kânunnâme-i Hümâyûnu Şerhi* (İstanbul 1319, 1330) ile ilim tahsil ettiği hocaların silsilesine dair *el-İmdâd bi-ma'rifeti uluvvi'l-İsnâd* adlı risâlesidir (İstanbul 1310, 27 sayfa).

BİBLİYOGRAFYA :

Osmanlı Müellifleri, I, 388; Özege, *Katalog*, I, 66; III, 1043-1044; Eşref Edib, "Âtîf, Kuyucaklızâde Mehmed Âtîf Bey", *İTA*, I, 646-650; "Âtîf, Kuyucaklızâde Mehmed", *İBA*, I, 266-267.

 HASAN GÜLEÇ

bir miktar zam yapmış, fakat daha sonra (1182/1769) bu vakıftan vazgeçmiş ve bu kitapları Beyazıt Camii'nin sağ tarafına bitişik olarak yaptırdığı kütüphanesine koydurmuştur. M. Zeki Pakalın'ın ailesi tarafından 1973 yılında başlaşılan zengin kitap koleksiyonu da bu kütüphanede ayrı bir bölüm olarak muhafaza edilmektedir. Bugün Âtîf Efendi Kütüphanesi'nde toplam 2775 yazma eser bulunmaktadır.

Âtîf Efendi Kütüphanesi'nde birçok eserin tek veya nâdir nüshalarının yanında önemli sayılabilecek sayıda müellif hattıyla yazılmış veya meşhur âlimler tarafından istinsah edilmiş kitaplar da mevcuttur (bu tür eserlerin bir değerlendirilmesi için bkz. Sezgin, s. 139-144).

BİBLİYOGRAFYA :

Âtîf Efendi Kütüphanesi Vakfıyesi, Âtîf Efendi Ktp., nr. 2858; VGMA, nr. 735, s. 241-257; İsmail E. Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II: Kuruluştan Tanzimata Kadar Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, Ankara 1988, bk. İndeks; Fuad Sezgin, "Âtîf Efendi Kütüphanesinin Vakfıyesi", *TDED*, VI (1955), s. 132-144.

 İSMAİL E. ERÜNSAL

□ **MİMARİ.** Âtîf Efendi Kütüphanesi, kütüphane binası ile meşruta evleri olmak üzere iki kısımdan meydana gelmektedir. Vefa ve Sarı Bayezid caddeleri kenarındaki üç meşruta evin yüksek dış cepheleri üç kat halinde olup en üst katların konsollara oturan çıkmaları bulunmaktadır. Kesme taş ve tuğla şeritler halinde yapılan bu cephenin renkli bir görünümü vardır. Ayrıca sokakların kavşasına ustalıkla uydurulan bu hareketli cephe, İstanbul'un eski Türk ev mimarisinin günümüze kadar gelebilmiş nâdir

örneklerindedir. Üzerinde 1289 (1872) tarihi bulunan kemerli kapı bir dehlizle arkadaki avluya geçit verir. Buradaki esas kütüphane binası dışarıya kemerlerle açılan bir bodrum üstüne oturtulmuştur. Bu şekilde, üstteki kütüphanenin altında hava ceryanı sağlanmış oluyordu. Ancak yakın tarihlerde hatalı bir davranışla bu kemerler örülerek kapatılmış ve burası M. Zeki Pakalın'ın ailesi tarafından başlaşılan kitaplara tahsis edilmiştir. Kütüphanenin girişindeki mihraplı küçük mekân ise bir namazgâh olarak düşünülmüştür. Aynalı tonozla örtülü büyük bir sofanın üç tarafı tonozlu beş hücre ile çevrilmiş olup bunlar sedirlerle tefriş edilmiş okuma yerleri idi. Bunlardan ortadaki üç tanesi, sofadan iki sütuna oturan üç kemerle ayrılmıştır. Sofanın gerisinde yer alan kitap hazinesinde evvelce yaldızlı kafesli ahşap kitap dolapları mevcuttu, ayrıca ortada da bir dolap vardı. Yakın tarihlerde bunlar yok edilerek bu tarihi kütüphanenin aslı hüviyeti bozulmuştur.

Âtîf Efendi Kütüphanesi, şehrin eski sokak topografyasına çok güzel uyduurulmuş plan düzenlenmesi, renkli ve hoş görünüşlü dış mimarisi, kitapları koruyacak, rutubeti önleyecek yapı sistemi ile gerçekten dünya kütüphanecilik tarihine geçecek değerli bir eserdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ö. Çetinalp, "Vefa'da Âtîf Efendi Kütüphanesi", *Devlet Güzel Sanatlar Akademisi-Röleve*, I, İstanbul 1968, s. 30-31; Behçet Ünsal, "Türk-Vakfı İstanbul Kütüphanelerinin Mimari Yöntemi", *VD*, XVIII (1984), s. 98, 101, 117; Ahmet Küçükalka, "İstanbul Vakıf Kütüphaneleri", *Vakıflar*, Ankara 1985, II; "Âtîf Efendi Kütüphanesi", *İst.A*, III, 1276-1281.

 SEMAVİ EYİCE

Âtîf Efendi Kütüphanesi ve kütüphanenin üç kat halinde inşa edilen meşruta evleri - Vefa / İstanbul

